

Ik ben zo wee van al dat geliteratuur

De peripetieën in de eerste jaargangen van het tijdschrift
“Vlaamsche Arbeid” (1905-1910)

STEFAN VAN DEN BOSSCHE

In 1905 werd in Antwerpen het katholieke en Vlaamsgezinde tijdschrift *Vlaamsche Arbeid* opgericht. Het literaire blad stond in de eerste plaats voor een reactie van ontevredenheid over het voor jongere auteurs quasi onbereikbaar geworden *Dietsche Warande & Belfort*.¹ Voorheen werd op de veelvuldige weigeringen van de opname van werk van katholieke jongeren in het tijdschrift vrijwel niet gereageerd. Slechts een Antwerpse groep had zich enigszins laten horen. Een van hen, Jozef Muls, stond overigens met de Leuvense *Warande*-kring in contact. Hij was bekend bij de redactie van *Dietsche Warande & Belfort* en had er enkele gedichten weten te plaatsen.² Ook de latere Staatsprijswinnaar Jan Van Nijlen zal met gedichten zelfs debuteren in *Dietsche Warande & Belfort*. Nadien zocht en vond hij aansluiting bij *Vlaamsche Arbeid*, wat erop zou kunnen wijzen dat de daaropvolgende gedichten van zijn hand door de redactie van *Dietsche Warande & Belfort* werden geweigerd.

Vlaamsche Arbeid zou na de Eerste Wereldoorlog een van de belangrijkste literaire tijdschriften worden, vooral dan omdat het de spreekbuis bij uitstek was van de humanitair-expressionistische generatie dichters rond Paul van Ostaijen, Marnix Gijsen en Wies Moens. Dat het tijdschrift in zijn eerste jaargangen evenwel een bewogen geschiedenis kende, mag blijken uit de talrijke conflicten, geïrriteerde reacties en vaak onverzoenbare standpunten die de werking hypothekeerden. Nochtans is het periodiek ook in zijn eerste jaren voor de Vlaamse beweging van belang geweest. Er werd een strijdbaar discours ontwikkeld door de tenoren Muls en Van den Oever, waarbij het katholicisme als richtinggevend werd beschouwd maar tegelijk heldere en radicale standpunten tegen onder meer de verfransing van het onderwijs werden ingenomen. Maar meer dan dat, was het kanaliseren van elke literaire activiteit in katholieke richting beslissend.

De beginperiode van *Vlaamsche Arbeid* werd te weinig bestudeerd, hoewel het wellicht de meest intrigerende jaren van het tijdschrift betreft. Het was bovendien een tijd waarin in artistiek opzicht Antwerpen in een scharnierperiode was beland. *Vlaamsche Arbeid* liet daarbij een hoogst originele en eigenzinnige stem klinken, helemaal in het verlengde van het motto: ‘De kunst voor God en vaderland’.

1. K. VAN DEN OEVER, De bijzonderste Vlaamsche Tijdschriften sinds 1878, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 5, 1909-1910, nr. 1, p. 6.

2. J. PERSYN, *De wording van het tijdschrift Dietsche Warande en Belfort en zijn ontwikkeling onder de redactie van Em. Vliebergh en Jul. Persyn (1900-1924)*, Gent, 1963, p. 145.

Karel Van den Oever en Jozef Muls

Vlaamsche Arbeid werd een nieuw, tweemaandelijks tijdschrift voor Vlaamse letterkunde. Het werd vooral in de beginperiode sterk vereenzelvigd met Jozef Muls en Karel Van den Oever. Meer nog dan Van den Oever werd Muls later geprezen voor zijn ondernemingsgeest die het tijdschrift lange tijd zou rechthouden.³

In feite was *Vlaamsche Arbeid* ontstaan op initiatief van enkele leden van het voormalig genootschap Eigen Taal, Eigen Zeden, opgericht onder leerlingen van het Antwerpse Sint-Jan-Berchmanscollege. Van den Oever en Muls hadden elkaar op dat college ontmoet en samen in dat genootschap gezeteld.⁴

Karel Van den Oever (1879-1926) was drie jaar ouder dan Jozef Muls en had eerder onder een schuilnaam strijdlustige artikelen en gedichten gepubliceerd in *Jong Antwerpen*, het tijdschrift van de collegeleerlingen dat overigens onder Muls' leiding had gestaan.⁵ Een van de medewerkers aan *Jong Antwerpen* was Herman De Beucker, neef van Jan Van Nijlen. Zowel met Muls als met Van den Oever onderhield hij warme vriendschapsbanden.⁶ *Vlaamsche Arbeid* was oorspronkelijk bedoeld als opvolger van *Jong Antwerpen*.⁷

Vreemd genoeg voelde Karel Van den Oever zich aanvankelijk ook goed in de aanwezigheid van Vlaamsgezinde vrijzinnige studenten van het atheneum, onder wie Ary Delen en Lode Baekelmans. Van een jonge katholieke literatuur was toen nauwelijks sprake, en Van den Oever bewoog zich probleemloos in hun gezelschap en in dat van andere jongeren, onder wie de schrijvers Victor De Meyere, Jan Eelen, Alfons De Ridder (de latere Willem Elsschot), de schilders Walter Vaes, Jan Bogaerts, René Pin en de musicus Lode Ontrop.⁸ Zijn eigenlijke literaire geschiedenis startte hij in de anarchistische kring rond de Antwerpse artistieke beweging van De Kapel, waar voornoemde kunstenaars samenkwamen. Al gauw was ook “*de mystiek gevooisde, katholieke*” Karel Van den Oever bij de rond De Kapel artistiek bedrijvende jongeren van het tweemaandelijks tijdschrift *Alvoorder* verzeild ge-

3. F. PRIMIS, *Geschiedenis van Antwerpen. X. Nederlandsche en eerste Belgische periode*, dl. 28, Antwerpen, 1949, p. 90.

4. F. VERACHTERT, *Karel van den Oever*, Leuven, 1940, p. 23.

5. J. MULS, *Mijn handel met K.V.d. Oever*, in: J. MULS, *Melancholia. Herinneringen aan gestorven Vlaamsche schrijvers en kunstenaars*, Leuven, 1929, p. 118.

6. Een klein gedeelte van de brieven van Herman De Beucker aan Karel Van den Oever werd eveneens bewaard: AMVC-Letterenhuis, B 514, waarvan een brief uit 1898 (nr. 98.937/14) de oudste is.

7. F. VERACHTERT, *Karel van den Oever [...]*, p. 40, en J. MULS, *Mijn handel met K.V.d. Oever [...]*, p. 119.

8. J. MULS, *Mijn handel met K.V.d. Oever [...]*, p. 118.

raakt.⁹ Dat verwierp de sociologische leest waarop *Van Nu en Straks* geschoeid was maar vond toch dat een nieuwe tijd aanbrak en het lot van de kleine man onder de publieke aandacht moest gebracht worden. De Dreyfusaffaire had hun idealen van vrijheid en rechtvaardigheid heftig aangezwengeld.¹⁰

In *Alvoorder*, dat tussen oktober 1900 en oktober 1901 verscheen, zal Alfons De Ridder zijn eerste gedichten publiceren, waaronder de sonnetten *Kind en Openbaring*. Voorts vielen er gedichten te lezen van onder andere Lode Baekelmans, René De Clercq, Victor De Meyere, Jan Eelen, Adolf Herckenrath, Fernand Toussaint, Karel Van de Woestijne en dus ook Karel Van den Oever. Proza voor het tijdschrift werd geleverd door onder andere Lode Baekelmans, Leo J. Krijn, Reimond Stijns, Herman Teirlinck en opnieuw Karel Van den Oever, die er zijn verhaal *Van eene kleine Prinses* publiceerde.¹¹ *Van Nu en Straks* bepaalde inderdaad toen nog steeds de Vlaamse literaire nalatenschap. De verering van Rodenbach, Gezelle en Verriest, destijds in *Van Nu en Straks* vooral door Prosper Van Langendonck in gang gezet, zal nadien overgenomen worden in verscheidene tijdschriften, waaronder *Vlaamsche Arbeid*.

In 1901, na het ter ziele gaan van *Alvoorder*, was Van den Oevers debuut verschenen: de dichtbundel *In Schemergloed der Morgenverte*.¹² De bundel romantische maar ook nogal zwaarmoedige en tranerige liefdes- en natuurgedichten werd echter door de vrienden van voorheen niet meteen goed onthaald.¹³ Nadien publiceerde hij nog de verzenbundel *Van Stille Dingen* (1904) en de verhalenbundel *Kempische Vertelsels* (1905).¹⁴ Intussen was hij door bepaalde omstandigheden opnieuw tot een verdiepte geloofsbeleving gekomen.¹⁵

9. A. DELEN, *De Kapel. Eenige herinneringen*, in: *Lode Baekelmans ter eere 1945*, dl. II, Antwerpen, 1945, p. 150.

10. Cf. S. VANCLOOSTER, Lentewinden waaien over Vlaanderen. De Kapel en het tijdschrift *Alvoorder*, in: *De Parelduiker*, jg. 6, 2001, nr. 4-5, p. 43; S. VANCLOOSTER, Eenen nieuwen morgen vol zonnige dromen. Hoe De Kapel leven bracht in het Antwerpse cultuurlandschap, in: *Kunsttijdschrift Vlaanderen*, jg. 52, 2003, nr. 295, pp. 90-98 en J. MOULAERT, *Ontwaking en de Kapel. Bijdrage tot de geschiedenis van het anarchisme te Antwerpen 1894-1910*, dl. 2, KULeuven, departement Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1979, p. 245.

11. Van den Oevers verhaal verscheen in *Alvoorder*, jg. 1, 1900, nr. 4, pp. 169-173. Voor het opsommen van de auteurs in *Alvoorder*, baseer ik mij op: R. ROEMANS, *Bibliographie van de Moderne Vlaamsche Literatuur 1893-1930. Eerste deel: de Vlaamsche Tijdschriften*, Kortrijk, 1930, pp. 53-59.

12. Gedrukt en uitgegeven door F. Gilliams-Lambrechts (Antwerpen).

13. F. VERACHTERT, *Karel van den Oever [...]*, p. 30.

14. Beide werken werden uitgegeven door V. Delille in Maldegem.

15. Verachttert noteert dat de broer van Van den Oever hem vertelde dat dit na een genezing van een ernstige ziekte gebeurde. Van dat ogenblik af hield hij zich bezig met de lectuur van de kerkvaders en begon hij opnieuw naar de mis te gaan. Zie: F. VERACHTERT, *Karel van den Oever [...]*, p. 37.

Ook Karel Van den Oever kreeg zijn letterkundig werk in *Dietsche Warande & Belfort* niet geplaatst. Zijn eerste dichtbundel had hij ter bespreking verzonden maar de Limburgse geestelijke August Cuppens, recensent van dienst, repte er met geen woord over. Op Van den Oevers vraag in 1904 om voor zijn te verschijnen bundel *Van stille dingen* in *Dietsche Warande & Belfort* wat reclame te maken, had hoofdredacteur Emiel Vliebergh geantwoord dat het tijdschrift zich niet met publiciteit bezighield maar dat eventueel de bundel beoordeeld kon worden. Hij werd naar de poëzierecensent doorgestuurd, maar ook nu liet Cuppens niets van zich horen. Niettemin had Vliebergh in het juninummer van 1904 de opname van verzen van Van den Oever voorzien. Vermoedelijk werden ze uiteindelijk door Maria-Elisabeth Belpaire geweigerd en nadien in de redactievergadering als ongeschikt geklasseerd. Ook de in januari 1905 nochtans door Cuppens geapprecieerde en voor een toentertijd relatief prestigieuze Duimpjesuitgave goed bevonden *Kempische vertelsels* kregen geen aandacht in *Dietsche Warande & Belfort*.¹⁶ In elk geval werden Karel Van den Oevers gedichten, ook door zijn beste vrienden, te zeer als maakwerk beschouwd, een fabricaat dat de mode van de dag volgde en zich in de schaduw van het morbide katholicisme van de prerafaëlieten rond Dante Gabriel Rossetti had genesteld. Later zal Van den Oever zijn poëzie daar uit loswrikken. Maar intussen had dat voor gevolg dat een bruisende havenstad als Antwerpen in zijn ogen niet als een bloeiend bedrijf werd beschouwd, maar veeleer als een zestiende-eeuws decor met Mariabeelden op de straathoeken, oude trapgevels, kerken met barokaltaren en vanzelfsprekend ook de schilderijen van Rubens.¹⁷ Voor de Eerste Wereldoorlog zal die houding bijvoorbeeld leiden tot de publicatie van zijn *Lof van Antwerpen* en zijn *Oud-Antwerpsche vertellingen*.

In de figuur van Jozef Muls (1882-1961) verenigden zich de literator, kunsthistoricus en politiek geëngageerd jurist. Hij was een cultuurflamingant bij uitstek, een exponent van de Vlaamse studentenbeweging met een geprononceerde mening over Vlaamse aangelegenheden.¹⁸ Muls was na zijn collegetijd – hij volgde Grieks-Latijnse humaniora aan het Sint-Jan Berchmanscollege in Antwerpen – van 1900 tot 1907 rechten gaan studeren in Leuven. In 1902 al had hij een nogal studentikoze studie over *Gudrun* van Albrecht Rodenbach geschreven¹⁹, had meegewerkt aan tijdschriften als *Jong Antwerpen*, *Jong Dietschland*, *De Student* en *De Groene Linde* en zoals gezegd ook enkele gedichten gepubliceerd in *Dietsche Warande &*

16. J. PERSYN, *De wording van het tijdschrift Dietsche Warande en Belfort [...]*, pp. 146-147.

17. J. MULS, *Karel van den Oever en zijn gang naar het eeuwige*, in: J. MULS, *De krans van Laurier. Letterkundige bijdragen*, Tielt, 1945, pp. 163-164.

18. G. GYSELEN & L. SIMONS, *Jozef Muls*, in: R. DE SCHRYVER (red.), *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, dl. 2, Tielt, 1998, p. 2107.

19. J. MULS, *Albrecht Rodenbach's "Gudrun"*. *Studie*, Maldegem, 1902.

Belfort en onder meer over Dantes *Divina Comedia* en over Peter Benoit in een paar studentenperiodieken.²⁰ Muls was slechts korte tijd als advocaat actief. Na de Eerste Wereldoorlog trad hij geregeld als verdediger van activisten op en bepleitte hij een algemene amnestie. Maar vanaf 1919 legde hij zich meer dan ooit op de kunstgeschiedenis toe en ging dat vak ook doceren aan de Katholieke Vlaamse Hogeschool voor Vrouwen, en in 1939 aan de Koninklijke Academies voor Schone Kunsten van Mechelen en Antwerpen. Muls werd in 1939 hoogleraar aan de Katholieke Universiteit van Leuven en tussendoor ook conservator van het Museum voor Schone Kunsten in zijn geboortestad Antwerpen. In november 1940 werd hij tot directeur-generaal voor schone kunsten benoemd bij het ministerie van Openbaar Onderwijs. In 1944 werd hij door de Duitsers afgezet; Filip de Pillecijn volgde hem op.²¹

Wellicht is Karel Van den Oever door zijn medewerking aan het in 1905 opgestarte studententijdschrift *De Groene Linde* met Muls nog nauwer in contact getreden.²² Hun poëtica was trouwens vergelijkbaar. Vooral de poëzie van Verriest, Rodenbach, Gezelle en Van Langendonck droeg hun interesse weg. Hugo Verriest werd door beide jonge literatoren als dé voorman bij uitstek beschouwd, een ziener die zijn volk de juiste weg kon tonen.²³ Beiden bleven goede vrienden, ondanks aanzienlijke karakteriële verschillen. Jozef Muls was kalmer en praktischer ingesteld, begaf zich later ook steeds meer op de paden van de kunstkritiek en -beschouwing. Van den Oever daarentegen was impulsiever van aard. Marnix Gijsen noemde hem “*een ervaren Prinzipienreiter en [...] zelden redelijk noch behendig*”. Hij was compromisloos en zette daarvoor nogal wat vriendschappen op het spel. Mildheid en diplomatie bleven hem altijd vreemd.²⁴

Bundeling van krachten

Op de eerste bladzijde van het eerste nummer van het tijdschrift plaatste de redactie een soort beginselverklaring, waaruit bleek dat *Vlaamsche Arbeid* in de eerste plaats een betere verstandhouding en groepering van nog losse en verspreide krachten beoogde. En verder: “*Als durvende en geestdriftige jeugd willen wij, oprecht, belangeloos en vertrouwend, kunst en geloof verwoordelijken voor ons volk, tot het verwezenlijken onzer kristelijke meening en 't weerdig ideaal 'De kunst voor God en Vlaanderen'*”.

20. J. MULS, *Mijn handel met K. V. d. Oever [...]*, p. 119.

21. G. GYSELEN & L. SIMONS, *Jozef Muls [...]*, pp. 2107-2108.

22. Cf. F. VERACHTERT, *Karel van den Oever [...]*, p. 38.

23. D. VANSINA, *De persoonlijkheid van Jozef Muls*, in: J. MULS, *Werk*, Diest, 1942, pp. 11-12.

24. M. GIJSEN, *Karel van den Oever 1879-1926*, Brussel, 1958, p. 8.

De contemporaine toestand werd voor literair actieve jonge katholieken als “*ongeenogelijk en teleurstellend*” ervaren. Immers werd hen “*naar hun talent en krachten de zoo broodnoodige ondersteuning gemakkelijk ontzegd*”. *Vlaamsche Arbeid* zou daartoe worden: “*een sterke en bewuste uitdrukking van alle jong-katholieke pogen en, in een vaste groepeerings zijner krachten, eene breede verjongde werking in kunst en geloof op nieuwere en echtere wegen.*”²⁵ De aanzet was duidelijk, maar de richting bleef nog vrij algemeen.

Maar deze tekst werd wel onmiddellijk gevolgd door een lijviger en explicie-ter inleiding, waarin de redactie er maar meteen stevig tegenaan ging, in de eerste plaats tegen de goedbedoelde maar oppervlakkige en onnatuurlijke uitdrukking van sommige Vlaamse schrijvers. De aanval was ingegeven door de “*klamme be-daardheid en een ouderwetse belezendheid*” van auteurs en hun werk dat bovendien “*met een wat al te ernstig vaderschap en vrome deftigheid tot netgekapte suikerbrokskens aan ’t letterlievend publiek te proeven [werd] gegeven*”. De toonaard loog er niet om. Voor heel wat literatuur voelde men eerbied en genegenheid, maar een derde van de letterkundige arbeid in Vlaanderen werd afgedaan als “*droog turfstrooisel dat licht opbrandt, dunne houtkrol die makkelijk lichtlaait en rotterige herfstblaeren die moerig heel ons Vlaanderen doorgeuren*”.²⁶ De contemporaine literatuur werd niet bekwaam geacht om als een waardige exponent van het mooie en katholieke Vlaanderen te fungeren.

Het tijdschrift zou hoofdzakelijk bestaan uit neoromantische en ietwat esthetiserende bijdragen.²⁷ In navolging van vooral Rodenbach, Gezelle en Verriest mochten ook Alfred Hegenscheidt, Prosper Van Langendonck, Stijn Streuvels, August Vermeylen, Victor De Meyere en Karel Van de Woestijne op de appreciatie van de redactie rekenen. *Van Nu en Straks* in de eerste plaats dus, maar ook de andere periodieken *Alvoorder*, *’t Pennoen*, *Moeder Vlagge*, *’t Daghet in den Oosten*, *De Biekorfen* vreemd genoeg ook *Dietsche Warande & Belfort* vonden genade in de ogen van Muls en Van den Oever. Die tijdschriften werkten immers aan een nieuwe weg om “*vol ieverende arbeidszuchtige trouw en zielszuivere genegenheid*” mekaar en het volk rijker en sterker te maken. Aan de lijst van geprefereerde voorbeelden werden in één adem ook de namen van Herman Teirlinck, Emmanuel De Bom, Lode Baekelmans, René De Clercq, Maria-Elisabeth Belpaire, Lambrecht Lambrechts en Caesar Gezelle toegevoegd. Allen stonden echter in de schaduw

25. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 1.

26. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 2.

27. A.M. MUSSCHOOT, *Verloop van Van Nu en Straks 1903-1916. B. De richting Vlaamsche Arbeid (1905-1914)*, in: M. RUTTEN & J. WEISGERBER (red.), *Van “Arm Vlaanderen” tot “De voorstad groeit” 1888-1946. De opbloei van de Vlaamse literatuur van Teirlinck-Stijns tot L.P. Boon*, Antwerpen, 1988, p. 238.

van Guido Gezelle, wiens “goedig liefgelaat [...] de weerschemering [is] der kinderbrave ziel van ons volk. Ruische zijn Gods-onsterflijke verzen ons niet meer en meer vertrouwlijker toe uit die strenggenegen mondplooien en ’t wijdrimpelige breede voorhoofd, uit die zielsklare oogen en zwaarernstige brauwen, die almachtig zijn heilig wezen veredelen en bovenmenschelijk verdiepen”.²⁸

Zonder problemen werd bovendien “een gansch zuivernieuw geslacht” in zijn schaduw geplaatst om hun werk uit te bouwen “langs nieuwe breede wegen [...] ten goede van ons heerlijk Vlaanderen”: Omer Karel De Laey, Constant Eeckels, Leo Bouchery, Joris Eeckhout, Karel Van den Oever, Jozef Muls, Anna Germonprez, Jan Hammenecker en Felix Timmermans, kortom: de groep dichters die toen aan *Vlaamsche Arbeid* was verbonden.²⁹

Bovendien werd in de inleiding het onbegrip van de als hooghartig omschreven Nederlanders voor de Vlaamse volksaard gehekelde, én de manier waarop Nederlandse auteurs als Willem Kloos, Maria Viola en Carel Scharren zich over respectievelijk Hegenscheidt, Rodenbach en De Meyere hadden gebogen. Precies daarom moest Vlaanderen zichzelf tot eigen sterkte en volkomenheid ontwikkelen, “met minder genegenheid tot iets hooger-noordsch, of leeger-zuidsche met meerder vertrouwen in-zich-zelven en meerdere liefde tot zijn ontwakend volk”. Daarbij had de redactie het geenszins op de Vlaamse schrijvers begrepen die, zogenaamd bij gebrek aan Vlaamse uitgever, hun geschriften “op hollandsche akkers” probeerden te slijten.³⁰

De bedoeling en teneur van *Vlaamsche Arbeid* lagen zonder meer voor de hand. Het kon geen twijfel lijden dat een jong katholiek en in die jaren uitgesproken Vlaamsgezind dichter als Jan Van Nijlen (1884-1965) zich in dit tijdschrift thuis zou voelen. Bovendien was het tijdschrift gestart onder een goed gesternte: het eerste nummer ervan diende tot twee keer toe herdrukt te worden.³¹ Van Nijlen leverde reeds voor dat tweede nummer, eind 1905, een tweetal nogal getormenteerde, zwaar romantisch-decadente gedichten.³² In de eerste jaargang van *Vlaamsche Arbeid* publiceerde hij een zestal gedichten, in de tweede tot vijfde jaargang twintig. Het werk dat hij in die jaren schreef, ging exclusief naar het tijdschrift waar hij zelf redacteur van werd. Zijn werk stond trouwens in niet onaardig gezelschap: in de eerste jaargang stond ook poëzie van onder andere Omer Karel De Laey, Lambrecht Lambrechts, Constant Eeckels en Felix Timmermans, naast

28. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 3.

29. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 3.

30. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 5.

31. P. KENIS, *Een overzicht van de Vlaamsche letterkunde na “Van Nu en Straks”*, Amsterdam-Brussel, 1930, p. 32.

32. Het betreft de gedichten *Verzenen Sonnet*, verschenen in *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 2, pp. 38-39 en 56.

proza van André De Ridder, Alfons Jeurissen, Felix Timmermans en Karel Van de Woestijne.³³ Uit het eerste nummer van *Vlaamsche Arbeid* blijkt ook dat bij het tijdschrift pas verschenen boeken van medewerkers konden besteld worden én werden nieuwe titels aangekondigd. Tegelijk werden ook enkele bijdragen voor de volgende nummers aangekondigd.³⁴

De bond

In het tweede nummer van *Vlaamsche Arbeid* deed de redactie een beroep “op de broederlijke eensgezindheid en den genegen iever” van de jonge katholieke literatoren. Bedoeling was om lid te worden van de zogeheten Bond der literaire Jonge Katholieken van Vlaanderen, die eind 1904 in Antwerpen was opgericht en vermoedelijk uit het genootschap Eigen Taal, eigen Zeden was gegroeid en zich bijgevolg in de periferie van *Vlaamsche Arbeid* bewoog. De bond had zelfs een afdeling in Lier, waar voor het eerst de namen van Felix Timmermans en Antoon Thiry als lid opdoken.³⁵

De organisatie moest een slagkrachtig argument in de handen van Karel Van den Oever worden. Dat hij vooral geïnteresseerd was in het versterken van zijn persoonlijke literaire positie, bleek uit zijn uitlatingen. Later schreef hij immers dat hij vóór de stichting van de bond tot “tien keeren achtereen” bij juffrouw Belpaire was langs geweest om van haar raad en steun te bekomen, maar dat zij telkens opnieuw een uitvlucht vond om hem niet te woord te moeten staan. Bovendien vond zij Van den Oever slechts tot journalistiek bekwaam.³⁶ De Bond eiste daarop de totale vernieuwing en verjonging van *Dietsche Warande & Belfort* en van het Davidsfonds, en meteen ook “het nauw aaneensluiten van al onze krachten in één algemeen vlaamsch katholiek tijdschrift dat maandelijks met omtrent 200 blz. zoude verschijnen”.³⁷ Ook de basisdoelstelling van de bond liet aan duidelijkheid niets te wensen over, en had als doel “de sterke groepering aller verspreide jonge

33. Inhoudstafel voor het jaar 1905-1906, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 6, z.p.

34. Pas verschenen boeken waren: *Heimwee* van Constant Eeckels, *De Vroolijke Limburger* van Lambrecht Lambrechts, *Kempische Vertelsels* van Karel Van den Oever, *Stille Stonden* van Aloïs Walgrave en *Gedichten* van Frans Mariman. In de loop van het jaar te verwachten of in bewerking waren: een schetsenbundel van Jaak Boonen, *Hoog geluk* van August Van Uxem, *Doening* van Albert Fierens, een dichtbundel van Frans Van der Haegen, *Van Riet en Scheld* van Jules Delcroix, *Het Drieuldig Beeld* en *Antwerpsche Vertelsels en Verhalen* van Karel Van den Oever en ten slotte *Gedichten* van Constant Eeckels. Zie: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 1, p. 32.

35. P. KENIS, *Een overzicht van de Vlaamsche letterkunde* [...], p. 32.

36. Brief van Karel Van den Oever aan August Cuppens, 9 november 1905, in: J. PERSYN, *De wording van het tijdschrift Dietsche Warande en Belfort* [...], pp. 146-147.

37. Uittreksels uit een manifest van de Bond der Literaire Jonge Katholieken van Vlaanderen, opgesteld door Karel Van den Oever en mede-ondertekend door Jozef Muls en voorgelezen door

katholieke krachten van Vlaanderen – de verdediging hunner innigste zedelijke en stoffelijke belangen – het geregeld uitgeven van hun literaire Vlaamsche Arbeid – de middenorganisatie tot een veelvertakte werking in geloof en kunst, enz.”

De bond nam een vliegende start, want in het tweede nummer van *Vlaamsche Arbeid* werd immers al de vierde algemene ledenvergadering van midden februari 1906 in Antwerpen aangekondigd.³⁸ In het daaropvolgende nummer werden de precieze datum en agenda afgedrukt: zondag 18 februari, op het redactieadres aan de Steenhouwersvest, bij Van den Oever. Als agendapunten werden opgesomd: het drukken en uitgeven van jonge Vlaamse boeken en het stichten van een uitgebreide leestafel van katholieke tijdschriften voor onder meer seminaries en colleges.³⁹ In de algemene vergadering, bijgewoond door een veertiental jonge katholieke letterkundigen, werd ook effectief beslist de leestafel van katholieke tijdschriften op te richten. Men zou beginnen, bij wijze van proef, met het aanbieden van de periodieken *Van Onzen Tijd*, *Dietsche Warande & Belfort*, *Durendal*, *Biekorf*, *'t Daghet in den Oosten* en *Stemmen onzer Eeuw*. Afhankelijk van de intekening per school zou het aanbod worden vergroot. Leerlingen die deze tijdschriften in de betrokken instellingen wilden promoten, zouden daar een beloning voor ontvangen. Het tweede agendapunt, de uitgave van boeken door de Bond der literaire jonge Katholieken van Vlaanderen en *Vlaamsche Arbeid*, leverde op: een “boek van vereering” voor Guido Gezelle, waartoe ieder lid van de Bond werd verzocht om tegen juni een bijdrage te schrijven, en voorts de uitgave van enkele publicaties: *Het Mirakelfeest* van Lambrecht Lambrechts, *De Heikneuters* van Alfons Jeurissen, de kritische studie *John Ruskin* door Jozef Muls en de schetsenbundel *Uit de Reistasch* van Jozef De Cock. Het succes van de Duimpjesuitgaven van Victor Delille uit Maldegem werkte blijkbaar inspirerend. Via het secretariaat van de bond kon men intekenen per reeks of per boek. In dezelfde vergadering, die in feite een eerste echte algemene ledenvergadering was, werd het bestuur samengesteld uit voorzitter Jozef Muls en de bestuursleden voor de verschillende gowen: Lambrecht Lambrechts, Karel Van den Oever, Leo Bouchery, Felix Timmermans, Maurits Van Winckel, Joris Eeckhout en Gust Van Roosbroeck. Hun aantal kon, als de werking van de vereniging dat vereiste, worden uitgebreid.⁴⁰

Leo Van Puyvelde op de Katholieke Vlaamse Land- en Zitdag in Brugge in 1906, gedateerd 10.8.1906, opgenomen in: J. PERSYN, *De wording van het tijdschrift Dietsche Warande en Belfort [...]*, pp. 150 en 470.

38. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 2, pp. 63-64.

39. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 3, p. 96.

40. Wat eerst als vierde algemene vergadering was aangekondigd, werd uiteindelijk genotuleerd als eerste algemene vergadering van de bond. Het verslag staat in *Vlaamsche Arbeid*, jg. 1, 1905-1906, nr. 4, p. 128.

Literaire relevantie

Van de toenmalige redactieleden van *Vlaamsche Arbeid*, zullen er, op Van Nijlen na, weinig de literair-historische berichten halen. Jozef Muls en Karel Van den Oever wellicht nog het meest, maar auteurs als de douanier en heideschrijver Alfons Jeurissen (1874-1925) en Jan Hammenecker bleven gedeeltelijk in de coulissen van de literatuurgeschiedenis hangen. Hoewel de jonge, in 1905 gewijde priester Jan Hammenecker (1878-1932), niet echt een onbelangrijk dichter zal worden. Hij pleegde religieus geïnspireerde gedichten, waaruit in 1908 zijn debuutbundel *Verzen* zal verschijnen. Hij was bovendien bevriend met Van Nijlens neef Herman De Beucker, die werk van Gezelle en andere letterkundige West-Vlamingen in het tijdschrift *De Student* belichtte. Hammenecker was zelf aan het studentenperiodiek verbonden.⁴¹ Jan Hammenecker was afkomstig uit het schilderachtige Scheldedorp Mariekerke. Het is dit landschap dat de figuur en het religieus geïnspireerde werk van Hammenecker mee zal bepalen. Hij zetelde in de redactie van *Vlaamsche Arbeid* van 1906 tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog. Later werd hij onderpastoor in Londerzeel Sint-Jozef, waar hij met de jonge Gerard Walschap bevriend geraakte.

De redactie van *Vlaamsche Arbeid* vergaderde iedere maand. Muls beschreef de prettige sfeer die er in de eerste jaren heerste. De helft van de vergadering werd niet eens de ingezonden kopij bekeken: de klus afwerken bleef een opdracht voor Muls. *“Er werd maar aldoor gepraat en gerookt tot bij middernacht, wanneer wij als het ware in nevelen gehuld zaten en ik het venster moest openen om wat te luchten.”*⁴²

Als jong schrijver werd Jan Van Nijlen nu volop bij de redactionele werkzaamheden betrokken. Hij was ook lid van Van den Oevers Bond der literaire Jonge Katholieken van Vlaanderen geworden en werd onmiddellijk secretaris van de binnen deze Bond opererende Dante-vereeniging.⁴³ Leden van dat gezelschap lazen voor uit eigen werk of discussieerden over dat van anderen. Van Nijlen ver-

41. J. Muls, *Jan Hammenecker dichter der Schelde*, in: J. Muls, *De krans van Laurier [...]*, pp. 168-169, en L. GEVERS, Het apostolaat van de poëzie. Priester-dichters in Nederland en Vlaanderen, in: *Trajecta*, jg. 8, 1999, nr. 4, pp. 289-448.

42. J. Muls, *Mijn handel met K.V.d. Oever [...]*, pp. 120-121.

43. Zie o.m. AMVC-Letterenhuis, N 4935/B, nr. 98.960/22: Brief van Jan Van Nijlen aan Karel Van den Oever, 2 november 1906; AMVC-Letterenhuis, N 4935/B, nr. 68.562/238: Brief van Jan Van Nijlen aan André De Ridder, ongedateerd [eind oktober of begin november 1906]. Van Nijlen vraagt Van den Oever hem nog voor de vergadering van de Dante-vereeniging even te kunnen spreken, dit voor een ernstige zaak. Aan De Ridder bezorgt Van Nijlen een briefkaart van de Bond der literaire Jonge Katholieken [voorgedrukt] met een herinnering voor de vergadering van de 'Dante-afdeeling' die vergadert op zaterdag 3 november om halfnegen 's avonds in lokaal 't Hemelrijk, in de Korte Nieuwstraat 14 (3 maal bellen).

telde later dat van de leden niemand Dante effectief had gelezen.⁴⁴ Van de Dante-vereiniging maakten ook de dichter Clemens Besselaers en Karel en Constant Van den Oever deel uit. Van de vergadering van 3 november 1906 werd een door Van Nijlen uitgeschreven verslag bewaard,⁴⁵ waarin genotuleerd werd dat een voorstel van Van den Oever werd aanvaard om een halfjaarlijkse bijdrage aan de leden te vragen en een bibliotheek “*tot nut der leden*” te vormen, waartoe ieder lid andermaal een bijdrage zou moeten betalen. Het eerste boek dat zou worden aangekocht, was uiteraard Dantes *De Divina Comedia*. Bovendien werd de leden die over boeken beschikten, verzocht die in de bibliotheek te plaatsen. Men ging ook “*leesbeurten*” houden: lezingen van Muls over Dante, Besselaers over Jammes en Van Nijlen over D’Annunzio.

Jan Van Nijlen liet zich ook in essayistisch opzicht opmerken. In *Vlaamsche Arbeid* publiceerde hij nogal wat recensies over Nederlandstalige literatuur maar ook uitvoerige beschouwende bijdragen over Franse letteren: eerst over de Franse symbolisten, in de derde jaargang over Sully Prudhomme en in de vierde jaargang een tweedelig essay over Joris-Karl Huysmans en het katholicisme. Belangrijker evenwel dan zijn nog onvoldragen essayistische bedenkingen bij het werk van Franse auteurs als Sully Prudhomme⁴⁶ of Joris-Karl Huysmans⁴⁷, was Van Nijlens poging tot positionering binnen de Nederlandstalige literatuur via boekbesprekingen in *Vlaamsche Arbeid*. Dat daarbij de klemtoon in sterke mate op de figuur en het werk van Stijn Streuvels kwam te liggen, hoeft geen verwondering te wekken. In hem herkende de jonge Antwerpenaar de verpersoonlijking van zijn opvatting dat te midden van een periode van koortsachtig zoeken naar literaire studiestof en naar een nieuwe psychologie, toch artistieke figuren zouden moeten opstaan die aan een klassieke en heldere vormschoonheid durven vasthouden. Desondanks bestaat een luidruchtige contemporaine kritiek, die dat soort literatuur als onbeduidend beschouwt. Men fulmineert tegen de stroom van boerenliteratuur, maar het enige laakbare feit bestaat erin dat te veel schrijvers zich als epigonen van Streuvels manifesteren. Naar aanleiding van het verschijnen van Streuvels’ roman *Het uitzicht der dingen* noemde Van Nijlen overigens Streuvels’ artistieke oprechtheid “*het intieme zich-eens voelen met de groote natuur, de uitdrukking van wat de natuur in zich draagt als eene hallucinatie van schoonheid en eene tragieke somberheid: het fatale*”. In die zin beschouwt Van Nijlen deze roman als een compleet werk omdat in de natuurevocatie meteen ook onophoudelijke veranderings-

44. C. BITTREMIAUX, Jan van Nijlen via Jan Greshoff, in: *Tirade*, jg. 17, 1973, nr. 191, p. 558.

45. AMVC-Letterenhuis, N 4935/B, nr. 98.960/7-8: Verslag Dante-vergadering, [ongedateerd, vermoedelijk 3 november 1906, geparafeerd door twee personen onder wie Van Nijlen].

46. J. VAN NIJLEN, Sully Prudhomme, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 3, 1907-1908, nr. 1, pp. 19-24.

47. J. VAN NIJLEN, Joris-Karl Huysmans en het Katholicisme, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 4, 1909-1910, nr. 11, pp. 467-473 en *Vlaamsche Arbeid*, jg. 4, 1909-1910, nr. 12, pp. 509-514.

processen van personages en taferelen worden getekend.⁴⁸ De componenten van de in *Vlaamsche Arbeid* geprononceerde werkelijkheidsbeschouwing – Vlaanderen, het katholieke geloof en de natuur die als organisch geheel in elkaars verlengde liggen – werd door Jan Van Nijlen vlekkeloos geassimileerd. Als een recensent of essayist die driedigheids in vraag kwam stellen, plaatste ook Van Nijlen meteen de nodige kanttekeningen.

Een essay van André De Ridder over Streuvels vormde de aanleiding om De Ridder tot potentiële leverancier van de onpersoonlijke kunst zoals ze door Flaubert was bedoeld, te promoveren. Niettemin kon volgens Van Nijlen De Ridder een zekere zwakheid op het geestelijke terrein worden aangewezen, terwijl andere gedeelten, met name biografische en poëtische, dan weer “*op zeer vernuftige wijze*” werden behandeld.⁴⁹

Redactionele uitbreiding

Van de derde jaargang van *Vlaamsche Arbeid* (1907-1908) af doken meer expliciet ook de namen op van Firmin Van Hecke, Edmond Van Offel, Gust Van Roosbroeck en vooral de genoemde André De Ridder, die zich uitdrukkelijk bezighield met het recenseren van Vlaams literair en essayistisch proza en van buitenlandse literatuur.⁵⁰ Wel was het al spoedig duidelijk dat deze autonomistisch ingestelde jonge medewerker uiting zou geven van zijn voorkeur voor een katholieke literatuur met een breder draagvlak, waar anderen een sociaal en vooral nationalistisch profiel ervan voorhielden.⁵¹ Een en ander zal een latere en definitieve breuk met figuren als Jozef Muls en Karel Van den Oever inleiden.

Van den Oever behandelde uitvoerig de door Victor De Meyere in twee delen verzamelde en ingeleide gedichten van Prudens Van Duyse⁵² en de bundel *Kruisbloemen* van de aan het tijdschrift gelieerde Constant Eeckels.⁵³ Interessant voor

48. J. VAN NIJLEN, Stijn Streuvels. Het uitzicht der dingen, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 2, 1906-1907, nr. 3, pp. 92-93.

49. J. VAN NIJLEN, Stijn Streuvels, kritische studie door André De Ridder, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 2, 1906-1907, nr. 5, pp. 153-154.

50. De Ridder besprak in de derde jaargang o.m. werk van Victor De Meyere, Alfons Jeurissen, Herman Broeckaert, Leo Van Puyvelde, Gustaaf Vermeersch en Lambrecht Lambrechts. Hij schreef ook beschouwingen bij werk van Rudyard Kipling en Charles Van Lerberghe.

51. G. BUELENS, *Van Ostaïjen tot heden. Zijn invloed op de Vlaamse poëzie*, Nijmegen-Gent, 2001, p. 53.

52. K. VAN DEN OEVER, Prudens van Duyse en de Vlaamsche Traditie. Naar aanleiding der “Gedichten van Prudens van Duyze”, verzameld en ingeleid door V. de Meyere, 2 dln., in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 3, 1907-1908, nr. 1, pp. 14-18.

53. K. VAN DEN OEVER, Katholieke Bepalingen rond “Kruisbloemen”. Een bundel verzen van Constant Eeckels, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 3, 1907-1908, nr. 2, pp. 56-60.

een verdere historiek van *Vlaamsche Arbeid* zijn ook de bewoordingen waarin Van den Oever deze bundel van Eeckels besprak en welke ethisch-filosofische codes hij als waardebepalend aan diens gedichten koppelde. Vooral “den fellen bloedslag van een rijk, humaan Godsgeloof” bleef voor Van den Oever “het eendere grondwezen van ieder vers, de innerlijke asem van ieder rythme, de onderste klank van ieder woord”.⁵⁴ Geen enge religieuze gevoelens zijn het of “industriële geprevel van flauw-mummelende parochiekerkboekskens”, maar veeleer de brede, hartstochtelijke menselijkheid van een verruimde, katholieke, tegelijk juichende en kreunende ziel. Eeckels getuigt volgens de recensent van dienst van een belijdenis van een groter leven met christelijke inspiratie en verheven boven alle wijsgerige stelsels. De dichter wordt naar hogere geestelijke realiteiten geleid. Geloof en menselijk leven vormen voor hem één geheel. Het katholieke gevoel is geen stelselmatige, uiterlijke aanpassing aan een sociaal-politieke context, maar blijft niettemin in zijn belijdende vorm menselijk en bovenmenselijk. Het is “klare en zuivere levens-emotie, die hier onbenaambare drang wordt van een helder, essentieel natuurgevoel naar het goddelijke lijden van den Zaligmaker”.⁵⁵ De basisgedachte wordt naar het einde van het stuk toe geformuleerd, met name de idee dat ieder mens vanuit zijn natuurlijke aard katholiek is.⁵⁶

Een mooier compliment kon de bescheiden Antwerpse dichter Constant Eeckels (1879-1955) zeker niet krijgen. Voor *Kruisbloemen* had hij in 1905 gedebuteerd met de bundel *Heimwee*. Deze leerjongen in een drukkerij, nadien magazijnier en klerk in een suikerraffinaderij, maakte rond die tijd zijn sprong op de maatschappelijke ladder en werd ambtenaar bij het ministerie van Landbouw, waar hij van 1909 tot 1949 op post zal blijven. Naast een tiental bundels religieus geïnspireerde en weemoedige poëzie, zal Eeckels zich ook aan populair toneel en een in 1908 verschenen bundel novellen (*De strijd*) en in 1925 aan een roman *De maalstroom* wagen.⁵⁷

Ook in de tweede helft van 1908 bleef de “scherpe, soms wel wat boosaardige strijder”⁵⁸ Karel Van den Oever een aanzienlijk deel van de nieuwe, nu vierde jaargang van *Vlaamsche Arbeid* invullen en domineren met beschouwingen over katholieke kunst. In zijn in het eerste nummer ook nu weer op een prominente plaats in het tijdschrift verschenen opstel *Rond Katholicisme, Klericalisme, Kristen Ideaal. Eene verklaring*⁵⁹ verstrekt hij toelichting bij de katholieke bedoelingen van het tijdschrift

54. K. VAN DEN OEVER, Katholieke Bepalingen rond “Kruisbloemen” [...], p. 56.

55. K. VAN DEN OEVER, Katholieke Bepalingen rond “Kruisbloemen” [...], pp. 57-58.

56. K. VAN DEN OEVER, Katholieke Bepalingen rond “Kruisbloemen” [...], p. 59.

57. R.F. LISSENS (red.), *Winkler Prins Lexicon Nederlandse Letterkunde*, Amsterdam-Brussel, 1981, p. 127.

58. L. BAEKELMANS, *Aanteekeningen van een boekenwurm*, Antwerpen, 1931, p. 61.

59. K. VAN DEN OEVER, *Rond Katholicisme, Klericalisme, Kristen Ideaal. Eene verklaring*, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 4, 1908-1909, nr. 1, pp. 1-4.

en gaat daarbij uit van een in kunstzinnig opzicht minder confessioneel begrip van katholiciteit, want open en ruim voor alle kunstrijke en sociale uitingen van het gemeenschapsleven. Van de menselijke, zinnelijke en geestelijke aard is God zelf de natuurwet. Liberalisme, klerikalisme, modernisme, socialisme en anarchisme worden mét alle andere *“onevenwichtige principes”* aan de kaak gesteld. Klerikalisme, omdat het een overwicht inhoudt aan politiek staatsbelang en zodoende de katholieke idee als secundair stigmatiseert.⁶⁰ Het katholicisme beschikt steeds over de fijnste, innigste en menselijkste middelen, en de katholieke poëzie en proza kaderen binnen een verruimde *“vrijzinnigheid-in-God en [een] ongewankelde stand op de rustig-zuivere Catholiciteit”*. Daartoe kon probleemloos, wegens de verdraagzaamheid en de gewetensvrijheid, iedere Vlaming de actie van het tijdschrift steunen.⁶¹

De voorzichtige opening die Van den Oever bleek te willen maken, werd echter al te gauw weer gedicht: *“Geenszins dat wij, in eene modernistische onwaarschijnlijkheid, de geloofswaarheden, ook ritueel, liturgisch en dogmatisch bepaald in de kerk, afscheidbaar zouden maken van het leven, maar enkel daar deze er de geborgen, symbolische getuigenis van zijn, is het naar hunnen kerkelijken zin dat wij de natuurlijke wijze en zeer menselijke manier van dees leven betrachten moeten, ook navolgen en omdat de normaliteit van leven goddelijke wensch en instelling is, ertoe betuigen hoe zeer de gezonde kern van alle normale menselijkheid overeenstemt met de meest mysterieuse geboden der Kerk.”*⁶² Het spreekt voor zich dat in een dergelijk, nogal zwaarmoedig geestelijk klimaat, conflicten bezwaarlijk konden uitblijven. Van den Oever promoveert in hetzelfde opstel bovendien *“den echten en onverwankelden levenszin der Kerk”* probleemloos tot gemeengoed van alle mensen maar wil toch op een wat dubbelzinnige wijze plaats vrijhouden voor andersdenkenden.

Problemen bij “Vlaamsche Arbeid”

In de zomer van 1908 werd in een bijvoegsel van *Vlaamsche Arbeid* de vierde jaargang aangekondigd. Vanaf toen verscheen het maandelijks. De redactie prees zich gelukkig dat ze in de reeds verschenen nummers niet had nagelaten literair talent aan te moedigen en dat werk te publiceren. Het tijdschrift moest nu nog meer de spreekbuis van de Vlaamse jonge literatoren gaan worden. *“Zijne werking – ofschoon altijd gesteund, van wege de redactie, op de basis van Catholicisme, als breed-menselijkste levensopvatting – zal daarom zoo vrij en ruim zijn dat iedereen die de schoonheid van Vlaanderen als ideaal in zich ronddraagt, zonder verminking*

60. K. VAN DEN OEVER, Rond Catholicisme, Klerikalisme, Kristen Ideaal [...], p. 1.

61. K. VAN DEN OEVER, Rond Catholicisme, Klerikalisme, Kristen Ideaal [...], p. 2.

62. K. VAN DEN OEVER, Rond Catholicisme, Klerikalisme, Kristen Ideaal [...], pp. 2-3.

van zijne zedelijke overtuiging, zal kunnen aan het tijdschrift medewerken of het steunen. [...] De ruimheid van blik en de vrijzinnigheid van opvatting die *Vlaamsche Arbeid* – zonder één maal zijne geestelijke eenheid en houding te verloochenen – met zijn drie verleden jaargangen heeft bewezen, alsmede de groote verscheidenheid zijner medewerking, mogen er als eene waarborg staan voor de leiding van dezen vierden jaargang.”

Meteen werd ook de start van een aantal kronieken aangekondigd. Poëzie was voortaan de bevoegdheid van Gust Van Roosbroeck, voor verhalend en beschouwend proza werden Karel Van den Oever en Jan Van Nijlen verantwoordelijk gesteld, terwijl Van Nijlen ook toneel onder zijn hoede kreeg.⁶³

De “*ruimheid van blik*” werd echter al spoedig gedemonstreerd. Van den Oever was niet alleen in zijn stukken onverzettelijk, ook in de omgang met vrienden en mederedacteuren reageerde hij vaak stuurs en gepikeerd. Jozef Muls noteerde in zijn *Melancholia*: “Wanneer het om een principie ging, zooals zijn vrije zeggenschap in ons tijdschrift, dan was Karel onverbiddelijk. Hij verloor dan allen zin voor betrekkelijkheid. Hij meende dat *Vlaamsche Arbeid* over heel de wereld gelezen werd en hij zou wel draadlooze berichten hebben uitgezonden naar New-York en Tokio, om urbi et orbi te melden dat hij geen verantwoordelijkheid meer had in het tijdschrift.” Van den Oever bleef bovendien soms dagenlang mokkend rondlopen, om zich naderhand toch opnieuw met zijn vrienden te verzoenen.⁶⁴ Maar door zijn onverzettelijke houding en zijn zucht om te vitten en mensen de les te lezen, verloor hij heel wat van die vrienden. Wie hem levensbeschouwelijk of letterkundig gezien als een tegenstander voorkwam, probeerde hij ongenadig onderuit te halen om, als hij weer tot bezinning was gekomen, zich over zijn zwakheid en zondige begeerten tot God te richten.⁶⁵

In het zevende nummer van de vierde jaargang stond onder de slotrubriek met verenigingsnieuws de droge mededeling dat medewerker André De Ridder de redactie een brief had gestuurd waarin zijn ontslag als redacteur en redactie-secretaris van *Vlaamsche Arbeid* had ingediend, officieel “*wegens een verschil van meening over de richting van het tijdschrift*”. Plaatsgebrek verhinderde de redactie diens schrijven op te nemen.⁶⁶ Het hevige conflict dat aan deze beknopte, wat cynische mededeling voorafging, zou ook van kapitaal belang blijken in het uiteindelijk ontslag van Jan van Nijlen, die tot dan toch vrij geregeld gedichten, een

63. Bijvoegsel in *Vlaamsche Arbeid*, jg. 3, 1907-1908, nr. 6, z.p. De andere kronieken werden bezorgd door Theo Weiman (*Overzicht der hollandsche literatuur*), Jozef Muls (*beeldende kunsten*), Jozef Van Hoof (*muziek*), Floris Prims (*sociologie*), André De Ridder en W. Schröder (rubriek *Vreemde arbeid*).

64. J. MULS, *Mijn handel met K.V.d. Oever* [...], p. 122.

65. L. BAEKELMANS, *Aanteekeningen van een boekenwurm* [...], p. 59.

66. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 4, 1908-1909, nr. 7, p. 320.

verhaal, boekbesprekingen en essays had geleverd. Van de vijfde jaargang af zou zijn naam niet langer op de lijst van redactieleden staan.

Vanaf april 1909 hadden de redactionele peripetieën elkaar in versneld tempo opgevolgd. Alles was begonnen met de publicatie in het toen verschenen dubbelnummer van een stuk van Gust Van Roosbroeck over de Franse, uit het proletariaat opgestane dichter Jehan Rictus, die overigens ook actief was in het Parijse theaternieuw. Zijn autobiografische roman *Fil de Fer* was in 1906 verschenen.⁶⁷ Van Roosbroeck had het bewuste stuk geschreven naar aanleiding van een lezing die Rictus in de Antwerpse ‘Kunstkring’ had gehouden. De chroniqueur van dienst stipt aan dat Rictus al in zijn *Soliloques du pauvre* als “een vertoornde Kristus [...] de handen verwijtend [heeft] gegeven boven de verrotting en de innerlijke verkankering onzer schijnheilig-kristelijke samenleving”. De kwaal wordt ook gedefinieerd, namelijk als “het smerige egoïsme der rijkere klassen, de cynische leugens der katholieke priesters, de lage eerezucht der openbare liefdadigen”. Al deze houdingen versmachten de sukkelaars, wier klachten in de feestvreugde worden gesmoord. Koningen, rijken, kerkvaders en burgers zijn farizeeërs, en Christus heeft “de roode linken zweepend in ’t paternoster-prevelend gezicht geslagen”; daarenboven laat Rictus de woorden van liefde, schoonheid en goedheid klinken “in ruwe maar glorieus-schoone gedichten”. In *Revenant* kwam bovendien Christus Rictus in de kilte van het nachtelijke Parijs tegemoet. Hij werd “zoo miskend en nooit begrepen door die zich zijn volgelingen noemen”. De dichter toont Christus hoe zijn Woord verloren gaat, “hoe heel de wereld, met den schijn van zijn Naam gedekt, den broedermoord pleegt op de armen”.⁶⁸

Het spreekt voor zich dat de inhoud van Rictus’ werk en de ruime aandacht die Van Roosbroeck eraan besteedde, in de door Van den Oever gedirigeerde redactie werkte als een rode lap op een stier. De drievuldigheid van God, kunst en vaderland was aangetast, en nog wel door eigen mensen. De gevolgen bewerkten een intrigerend conflict met veel over en weer geslingerde dreigementen, waaruit uiteindelijk het tijdschrift *De Boomgaard* kon ontstaan, maar waardoor Karel Van den Oever ook voorgoed als weerbarstige *Einzelgänger* door de Vlaamse letteren zou schrijden.

Op het ogenblik dat in het tijdschrift de zaak losbarstte, was André De Ridder redactiesecretaris van *Vlaamsche Arbeid*. Meteen na het verschijnen van het bewuste dubbelnummer werd hem door Van den Oever en Muls verweten dat het stuk van Van Roosbroeck nooit aan de redactie werd voorgelegd. Van den Oever voelde zich gepakt en weigerde zich te identificeren met een artikel waarin het katholieke priesterschap, het verloochenen van de christelijke weldadigheid en

67. G. VAN ROOSBROECK, Jehan Rictus, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 4, 1908-1909, nr. 5-6, pp. 239-240.

68. G. VAN ROOSBROECK, Jehan Rictus [...], pp. 239-240.

andere godslasterlijke citaten uit het werk van Rictus de toon bepaalden. Van den Oever sprak over “*infame leugens*” en het feit dat het tijdschrift door een verkeerd begrepen vrijheid werd vermoord. Hij bood meteen zijn ontslag als redacteur aan.⁶⁹ Dezelfde dag reageerde ook Jozef Muls, die zich er ook al over verwonderde dat hij in zijn hoedanigheid van censor het bewuste stuk van Van Roosbroeck niet eens had gezien. Muls weigerde te aanvaarden dat dergelijk artikel in een katholiek blad kon verschijnen en diende op zijn beurt zijn ontslag als redacteur in maar voegde er wel aan toe dat hij er van uitging dat het incident de amicale betrekkingen niet in de weg zou staan.⁷⁰ Ook Jan Van Nijlen bood – weliswaar mondeling – in de vergadering van vrijdag 9 april zijn ontslag aan. Hij bleef dat handhaven, waardoor het op zondag 11 april werd genotuleerd. De “*onzijdigheid*” die het nieuwe *Vlaamsche Arbeid* van De Ridder en Van Roosbroeck zou gaan belijden, viel hem blijkbaar niet al te best. Niettemin vroeg Van Roosbroeck hem om van de vernieuwde redactie deel te blijven uitmaken.⁷¹

Ook redacteur Floris Prims, priester-leraar in Berchem én tien jaar later stadsarchivaris van Antwerpen, reageerde geschokt. Hij weigerde het ontslag van Van den Oever en Muls te aanvaarden en verzocht de andere leden dat ook zij dit zouden weigeren. Prims kon zich evenmin neerleggen bij het feit dat André De Ridder redactiesecretaris zou blijven, en droeg meteen de kandidatuur van Jozef Muls voor. Van Roosbroeck werd gevraagd in de redactie te blijven, op voorwaarde dat zijn naam uit de in drukvorm verspreide lijst van redactieraadsleden werd geschrapt. Floris Prims stelde ook een ultieme verzoeningsvergadering met alle betrokkenen voor, op zijn kamer in het college van Berchem.⁷²

Het is weinig waarschijnlijk dat de eventuele verzoeningsvergadering, als ze er al gekomen is, resultaat opleverde. Wel was er een redactievergadering op zaterdag 10 april, waarin Muls en Van den Oever hun ontslag bevestigden⁷³ en waarvan nadien duidelijk onderstreept werd dat hun voorgenomen ontslag als reactie op de handelwijze van redactiesecretaris De Ridder mocht geïnterpreteerd worden. Door het eigendomsrecht echter dat Muls op *Vlaamsche Arbeid* bezat, kon evenwel van een juridisch ontslag geen sprake zijn: er bestond een persoonlijk contract

69. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/2: Brief van Karel Van den Oever aan André De Ridder, 8 april 1909.

70. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.552/7: Brief van Jozef Muls aan André De Ridder, 8 april 1909.

71. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/6a: Brief van Gust Van Roosbroeck aan Jan Van Nijlen, 13 april 1909.

72. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.552/7: Brief van Floris Prims aan *Vlaamsche Arbeid*, 10 april 1909.

73. Dat kan afgeleid worden uit een brief van Gust Van Roosbroeck aan Jozef Muls, 13 april 1909, AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/9. Een identieke brief werd ook aan Karel Van den Oever verstuurd.

van Muls met de uitgever van het tijdschrift, Ernest Siems.⁷⁴ Uit een brief van Siems aan De Ridder blijkt dat Siems geïrriteerd reageerde maar toch het ontslag van Van den Oever, Muls en Van Nijlen aanvaardde, ondanks het feit dat ook zij door een contract aan hem verbonden waren. Over de grond van de zaak wou de uitgever zich niet uitlaten.⁷⁵ De vriendschapsbanden tussen Van Nijlen en de één jaar jongere Ernest Siems zullen echter niet worden aangetast. Siems zal overigens de tweede dichtbundel van Van Nijlen uitgeven.⁷⁶

Twee dagen na de woelige redactiebijeenkomst, op 12 april, werd aan André De Ridder een brief verzonden waarin bij meerderheid in de redactie aan de betrokkene werd meegedeeld dat *“ons tijdschrift zijne katholieke richting moet blijven behouden”* en men betreunde dat de aangeschrevene deze mening niet deelde. Ook vroeg men hem alle stukken met betrekking tot het tijdschrift binnen de vierentwintig uur aan Muls terug te bezorgen. De brief werd ondertekend door Muls, Van den Oever, Prims en Van Nijlen. Constant Eeckels ontbrak.⁷⁷ Het weze opgemerkt dat Jan Van Nijlen zich op dat moment blijkbaar nog steeds uitdrukkelijk verzoende met de toen vigerende, katholiek georiënteerde standpunten binnen de redactie van *Vlaamsche Arbeid*.

Maar de toon van de discussies en brieven werd bitsig, de epistels werden van dan af ook vaker aangetekend verstuurd. Ook juridisch werd nu een en ander op de spits gedreven. Twee blijkbaar onverzoenbare redactiegroepen voelden zich vooralsnog tegelijk voor het tijdschrift verantwoordelijk. Van Roosbroeck meldde Muls dat zijn ontslag definitief werd aanvaard door de redactie, dat hem dit op zondag 11 april schriftelijk werd medegedeeld, en dat daardoor zijn contract met uitgever Siems ongeldig was geworden. De Ridder en Van Roosbroeck hadden trouwens meteen, ook op 11 april, een nieuw contract met Siems afgesloten. De bedoeling daarvan was duidelijk: *“Vl.[aamsche] Arb.[eid] zal als onzijdig tijdschrift voortgaan te verschijnen onder onze leiding, en deze van de redactors die ons zullen willen toevoegen”*. Muls werd door Van Roosbroeck meteen uitgenodigd om van de vernieuwde redactie deel uit te maken, *“natuurlijk mits erkenning der door ons besloten onzijdigheid en erkenning van het nieuw door ons gesloten contract met Siems”*. Voor Van den Oever werd geen plaats meer voorzien. Op dat moment was duidelijk geworden dat Van Nijlen zijn lot aan dat van Muls en Van den Oever

74. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.551/3a: Brief van Jozef Muls aan André De Ridder, 12 april 1909.

75. AMVC-Letterenhuis, S 6039/B, nr. 68.600/3: Brief van Ernest Siems aan André De Ridder, 10 april 1909.

76. Zie AMVC-Letterenhuis, N 4935/B, nr. 63.755/13: Brief van Jan Van Nijlen aan Ernest Siems, ongedateerd [datumstempel 26 januari 1910].

77. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.557/4: Brief van Redactie *Vlaamsche Arbeid* aan André De Ridder, 12 april 1909.

had gekoppeld, en tijdens de vergadering van zondag 11 april eveneens zijn ontslag had ingediend.⁷⁸ Na Muls trok ook Van den Oever zijn ontslag weer in.⁷⁹ Van Nijlen volgde Van den Oever en Muls.

André De Ridder beklemtoonde nadien in een brief aan Muls, Van den Oever en Van Nijlen dat Siems het vaste inzicht had hem en Van Roosbroeck niet te ontslaan. Bovendien was een definitieve oplossing snel nodig, wegens het dringende feit dat het volgende nummer van het tijdschrift anderhalve week later moest verschijnen. Hij nodigde de drie tegenstanders uit op een nieuwe redactievergadering bij hem thuis.⁸⁰ Intussen beklaagde ook Jan Hammenecker zich in een brief aan Muls erover dat het tijdschrift een “*liberaal-onzijdige*” koers wou gaan varen, en hij in de gegeven omstandigheden niet langer als redactielid kon fungeren. De jonge priester voelde zich gepasseerd door onder meer het niet opnemen van enkele van zijn gedichten en van een opstel van hem tegen het lage karakter van sommige andere artikels. Ook over het karakter van de bewuste bijdrage van Van Roosbroeck over Jehan Rictus uitte hij zijn ergernis.⁸¹

De zaak escaleerde. Het redactionele blok dat bestond uit Van den Oever, Muls, Van Nijlen, Eeckels, Jeurissen en de geestelijken Jan Hammenecker en Floris Prims, distantieerde zich nu ook openlijk van het stuk over Rictus. Dat deden ze door middel van een typebrief, die ook aan kardinaal Mercier, aan het tijdschrift *Hooger Leven* en aan enkele katholieke letterkundigen werd bezorgd. “*Niet alleen ons persoonlijk redacteurs- en eigenaarsrecht en het ‘Leitmotief’ [sic] onzer groep werden gekrenkt, ook de katholieke overtuiging der inschrijvers op Vl. Arbeid – waarvan de helft priesters zijn – werd miskend door een minderheid der Redactie, die de jongsten in de reeks zijn en de minste ervaring hebben in de principiele richting van het tijdschrift.*” Frans Van Cauwelaert ontving dezelfde brief. Hem werd meteen gevraagd om ter vervanging van De Ridder en Van Roosbroeck van de redactie deel uit te maken.⁸² Niet Frans, wel zijn broer August Van Cauwelaert trad

78. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/9: Brief van Gust Van Roosbroeck aan Jozef Muls, 13 april 1909.

79. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/3: Brief van Karel Van den Oever aan André De Ridder (afschrift), 13 april 1909.

80. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.550/35: Brief van André De Ridder aan Jozef Muls (kopie), 14 april 1909. De Ridder vermeldt: “*Deze brief is ook gericht tot onze andere vrienden (Karel van den Oever en Jan van Nijlen)*”.

81. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.551/10: Brief van Jan Hammenecker aan Jozef Muls, 15 april 1909.

82. AMVC-Letterenhuis, A 38115/B, nr. 28.551/7: Brief van *Vlaamsche Arbeid* aan Frans Van Cauwelaert (kopie), 15 april 1909. Gelijkaardige brieven werden verstuurd aan o.a. kardinaal Mercier, het tijdschrift *Hooger Leven* en (ter kennisgeving) aan Jan Hammenecker en Alfons Jeurissen.

tot de redactie toe. Van de vijfde jaargang af zou ze nog worden uitgebreid met Herman Baccaert, Frans Thiry en, voor Nederland, Theo Weiman.⁸³ Van Nijlen leverde nog wel enkele gedichten⁸⁴, terwijl ook onder andere Constant Eeckels, Felix Timmermans, August Van Cauwelaert, Jozef De Voght, Adolf Herckenrath, Jozef Simons, Jan Greshoff en een zekere Maria Broeckx gedichten zagen gepubliceerd.⁸⁵ Het weinige literair proza was van de hand van onder meer Leo Van Goethem en Alfons Jeurissen. Gust Van Roosbroeck en André De Ridder verdwenen definitief uit de rangen van *Vlaamsche Arbeid*.⁸⁶

Het beeld van Van Nijlens relatie tot de twee strekkingen van *Vlaamsche Arbeid* dat in enkele literatuurhistorische publicaties werd opgehangen, dient dus nadrukkelijk gecorrigeerd. Er werd vaker gesteld dat hij, toen het tijdschrift zich als expliciet katholiek bleef profileren, zich samen met De Ridder en Van Roosbroeck als vrijzinnige terugtrok.⁸⁷ Uit de analyse van de betrokken documenten blijkt dat die voorstelling niet correct is. Overigens protesteerde Van Nijlen zelf met klem tegen deze opvatting en herhaalde hij dat zijn besluit om ontslag te nemen reeds voor het incident genomen was, vooral omdat hij van de literaire drukte af wou; door het conflict in *Vlaamsche Arbeid* stelde hij dat ontslag nog even uit, ook al om niet de indruk te wekken dat hij De Ridder en Van Roosbroeck wou volgen.⁸⁸

Op 29 september 1909 hield Jan Van Nijlen het in *Vlaamsche Arbeid* dan ook echt voor bekeken. Op briefpapier van het tijdschrift schreef hij aan Jozef Muls

83. De volledige redactie bestond uit: Jozef Muls, Karel Van den Oever, Alfons Jeurissen, Jan Hammenecker, Floris Prims, Constant Eeckels, August Van Cauwelaert, Herman Baccaert, Frans Thiry en Theo Weiman. Van Roosbroeck, De Ridder en Van Nijlen waren er dus uit verdwenen. Zie: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 5 (1909-1910), nr. 1, omslag.

84. *Schemering, Wijsheid en Zomer in Gelderland*. Cf. o.m. Inhoudstafel voor het jaar 1909-1910, in: *Vlaamsche Arbeid*, jg. 5, 1909-1910, nr. 6.

85. Greshoff publiceerde in *Vlaamsche Arbeid* de gedichten *Ontraadseling, Woorden, Het zwijgen in de Schemering, Verlate gasten, Opdracht aan een Dichter en De Lof der Stilte*.

86. De Ridder herleidde later het incident tot een strijd tussen sommige leden die een streng katholiek standpunt innamen en andere die een meer vrijzinnige redactiepolitiek wilden voeren. "Dat had niets met antiklerikalisme te maken. Wij wilden *Vlaamsche Arbeid* eenvoudig verruimen en met de meeste vrijheid spreken over alle buitenlandse auteurs, ook als die in katoliek opzicht niet aan alle eisen voldeden." Interview met André De Ridder, in: J. FLORQUIN, *Ten huize van... Gesprekken met Vlaamse kunstenaars*, Leuven, 1962, p. 133. Het betreft de eerste druk van het eerste deel van de latere reeks.

87. Zie o.m. J. WEISGERBER, *De Vlaamse literatuur op onbegane wegen. Het experiment van "De Boomgaard" 1909-1920*, Antwerpen, 1956, pp. 21, 25, 26 en 116 en R.F. LISSENS, *De Vlaamse letterkunde van 1780 tot heden*, Brussel-Amsterdam, 1974, pp. 148-149.

88. Zie hierover: C. BITTERMIEUX, Jan van Nijlen via Jan Greshoff [...], p. 558. Een eventuele groeiende godsdienstige onverschilligheid van Van Nijlen hoeft volgens Bittermieux hiermee niet in strijd geacht te worden.

zijn ontslagbrief.⁸⁹ De formule in aanhef en slot bleef amicaal. De toonaard was er niet minder kordaat om. Een van de redenen lag in het vooruitzicht van het schrijven aan een “*werk van langeren adem*”, misschien een roman, of misschien bedoelde Van Nijlen gewoon de dichtbundel *Het licht*, die een paar maanden later zou verschijnen. Van Nijlen zegt ook duidelijk dat het incident met De Ridder en Van Roosbroeck hem even van zijn voorgenomen ontslag had doen afzien om op die manier zijn zuivere houding tegenover het tijdschrift en zijn redacteurs te vrijwaren. “*Denk niet dat ontevredenheid over het tijdschrift mij dit besluit doet nemen; dit besluit stond bij mij al lang vast en ‘k hadde het al lang ten uitvoer gebracht als het incident De Ridder – Van Roosbroeck mij niet – voor eenigen tijd ten minste – van mijn plan had doen afzien, daar ik tegenover mijne vrienden van Vlaamsche Arbeid eene eerlijke en zuivere houding wou bewaren. Ge zult dan ook wel begrijpen dat het onnoodig is aan te dringen opdat ik op mijn besluit zoude terugkomen. Dit staat vast. Ik ben zoo wee van al dat geliteratuur. Ik ga dan ook voor eenigen tijd spoorloos verdwijnen – letterkundig wel te verstaan – om te arbeiden aan een werk van ‘langeren adem’ zooals de ouden het zoo geestig uitdrukten.*”

Maria Broeckx en “De Boomgaard”

Door zijn ontslag in *Vlaamsche Arbeid*, bleef ook een andere, uit de interne tegenstellingen voortgevloeide pijnlijke affaire Jan Van Nijlen gespaard: de Maria Broeckx-geschiedenis. Deze tot op dat moment nog onbekende dichteres had twee gedichten laten opnemen in het zesde nummer van *Vlaamsche Arbeid*.⁹⁰ In juni 1910 had de onbekende dichteres en kostschooljuffrouw uit het Oost-Vlaamse Melsele via een tussenpersoon haar werk aan een redacteur van het tijdschrift bezorgd. Hij [Karel van den Oever] aanvaardde de twee gedichten en deelde haar dit schriftelijk mee. Daarop kwam meteen een ontluisterende onthulling in het vrijzinnige blad *De Blauwvoet*, en nadien volgde elders nog een reeks spotartikelen, gekruid met de nodige persoonlijke aanvallen tegen Van den Oever. Uiteindelijk bleek Leo Van Goethem, die eerder zelf al proza en poëzie in *Vlaamsche Arbeid* had gepubliceerd, de Broeckx-gedichten uit het werk van de Nederlandse dichters Van Nouhuys en Metz-Koning te hebben overgeschreven, zonder dat Van den Oever het plagiaat herkende. In de pers volgde een storm van leedvermaak enerzijds en protest en verontwaardiging anderzijds.⁹¹ De hilariteit

89. AMVC-Letterenhuis, N 4925/B, nr. 39.959/484: Brief van Jan Van Nijlen aan Jozef Muls, 29 september 1909.

90. *Vers en Nacht* verschenen in *Vlaamsche Arbeid*, jg. 5, 1909-1910, nr. 6, pp. 261-262.

91. Zie hierover o.m. *La Presse*, 24 september 1910, *Handelsblad van Antwerpen*, 13 september 1910 en *Gazet van Antwerpen*, 24 september 1910. Het verhaal wordt uitvoerig beschreven in

was bij sommige tegenstanders des te groter omdat Van den Oever nog steeds als de spreekbuis en onbetwiste leider van het tijdschrift gold. In het openingsnummer van de bewuste vijfde jaargang had hij nog met veel aplomb zijn in 1909 tijdens het Katholiek Congres in Mechelen gehouden redevoering over *De bijzonderste Vlaamsche Tijdschriften sinds 1878 laten opnemen*.⁹²

Uit de op de spits gedreven conflictsituatie ontstond na wat omwegen het tijdschrift *De Boomgaard*. Dat nam zich voor het provincialisme en de boerenliteratuur te blijven bestrijden en het Vlaamse publiek met nieuwe en vernieuwende Europese kunststromingen te confronteren. Schrijvers richtten zich op de materie van het zintuiglijk waarneembare, en minder op het introspectieve van eigen geest en gemoed. Verbeelding en gevoel dienden te worden vervangen door ervaring, rede, wetenschap en tegelijk het cultiveren van elk gebrek aan systeem en het verwerven van een geobjectieerd en kritisch denken, naast een dilettantisch genieten van het decadente.⁹³ De ontstentenis van medewerking van scheppend literair talent, zal uiteindelijk deze ambitie ten dele ondergraven, hoewel door hun volgehouden aandacht voor buitenlandse literatuur, de Vlaamse toch wat zuurstof kreeg toegediend.⁹⁴

De Boomgaard werd een 'Algemeen geïllustreerd Maandschrift voor Literatuur en Kunst', en werd tussen november 1909 en december 1911 uitgegeven door niemand minder dan Ernest Siems en zijn boekhandel Flandria, gevestigd aan de Katelijnevest 3 in Antwerpen.

Het tijdschrift was opgericht ten huize van Edmond Van Offel, oudste lid van de redactie. Volgens Van Offel was Jan Van Nijlen, samen met André De Ridder, Paul Kenis, Gust Van Roosbroeck en Firmin en Gust Van Hecke, aanwezig tijdens die bewuste stichtingsvergadering.⁹⁵ Kennelijk had Van Nijlen, na het verlaten van de redactie van *Vlaamsche Arbeid* met wie hij nog slechts occasioneel contact zal hebben, zich toch ietwat naar de ruimer denkende groep van *De Boomgaard* gericht. Gedichten van hem verschenen overigens niet langer in *Vlaamsche Arbeid*, op een ogenblik dat hij ze in *De Boomgaard* publiceerde. Dat kan erop wijzen dat hij in die fase van zijn leven nood had aan een minder bekrompen visie op werkelijkheid en kunst.

F. VERACHTERT, *Karel van den Oever [...]*, pp. 59-62. In het AMVC-Letterenhuis wordt een document bewaard waarin de redactie van *Vlaamsche Arbeid* zich uitvoerig verdedigt en de hele geschiedenis toelicht: A 38115, nr. 28.545/4.

92. *Vlaamsche Arbeid*, jg. 5, 1909-1910, nr. 1, pp. 1-9.

93. J. WEISGERBER, *De Vlaamse literatuur op onbegane wegen [...]*, pp. 13-15.

94. G. BUELENS, *Van Ostaijen tot heden [...]*, p. 53.

95. AMVC-Letterenhuis, 0 1622, nr. 86.731/7: Brief van Edmond Van Offel aan Tony Suffeleers, 18 november 1957.

De eerste jaargang van *De Boomgaard* bevatte twaalf nummers, waaronder één gewijd aan Herman Teirlinck en een aan Karel Van de Woestijne. Van Nijlen publiceerde in die eerste jaargang een vijftal gedichten. De tweede jaargang bracht themanummers over Cyriel Buysse en Edmond Van Offel. Buysse werd een soort icoon tegen het literair statuut van vooral Streuvels, die vereenzelvigd werd met het Vlaams boerenproza waar *De Boomgaard*-generatie een afkeer van had. Een en ander werd ook zo opgezet ter beïnvloeding van de Staatsprijjury. Die opzet zal niet slagen, en slechts tot wrange gevoelens en afkeer vanwege het contemporaine literair establishment leiden.⁹⁶

Besluit

Vlaamsche Arbeid ventileerde uitgesproken meningen inzake katholicisme, kunst en Vlaamsgezindheid. Die vormden een soort organisch verband dat bepalend was voor het literaire doen en laten van een generatie beginnende schrijvers die later haar stempel op de Vlaamse letteren zou drukken. Karel Van den Oever en Jozef Muls bepaalden de toon, maar één en ander werd door andersdenkende auteurs niet altijd in dank afgenomen. Uit de gevarieerde conflictstof kon een tijdschrift als *De Boomgaard* ontstaan, gedurende een jaar de vrijzinnige tegenpool van *Vlaamsche Arbeid*.

Nochtans was iemand als Jozef Muls in het tijdschrift belangrijk voor het aanreiken van een internationaal perspectief voor het denken over kunst en literatuur. Dat alleen al leverde zuurstof aan auteurs als Jan Van Nijlen, André De Ridder of Gust Van Roosbroeck, die de daaropvolgende jaren hun essayistisch werk internationaal zouden oriënteren.

96. Cf. G. BUELENS, *Van Ostaijen tot heden [...]*, pp. 53-54. Een van de lezers van *De Boomgaard* was de jonge Paul Van Ostaijen, die zelfs bij vrienden de poëzie van Reddingius, Nederlands correspondent van *De Boomgaard*, hoger inschatte dan die van de Tachtigers Kloos, Gorter en Van Eeden. Sommige van Van Ostaijens gedichten laten invloed van Reddingius vermoeden, vooral wat de directe spreektaal en losse versificatie betreft (Buelens, p. 54).